

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЗА МЕТОДОМ УЧАСТІ В КАПІТАЛІ

У статті розкрито особливості обліку фінансових інвестицій за методом участі в капіталі. Визначено відмінності останнього відповідно до П(С)БО та МСБО.

Ключові слова: фінансові інвестиції, інвестори, капітал, прибутковість.

Фінансові інвестиції є необхідною складовою фінансової системи підприємства. Вони також відіграють важливу роль у отриманні прибутку підприємством, який є запорукою економічного розвитку суб'єкта економічної діяльності. Під фінансовими інвестиціями розуміють вкладення коштів у фінансові інструменти, серед яких переважають цінні папери, з метою отримання доходу (прибутку) в майбутньому.

Метою статті є розкриття особливостей організації та методики обліку фінансових інвестицій за методом участі в капіталі підприємства відповідно до сучасних вимог та потреб управління.

Здійснення інвестицій на етапі розвитку національної економіки сьогодні є особливо актуальним, а особливо через придбання фінансових інвестицій за методом участі в капіталі. Останній передбачає купівлю інвестором активів асоційованих, дочірніх підприємств, інвестування коштів у спільну діяльність, у результаті чого він отримує частину прибутку, пропорційну його частці в активах об'єкта інвестування. У цьому випадку фінансові інвестиції первісно оцінюються за їх собівартістю. На дату балансу вони відображаються за вартістю, що враховує фінансовий результат діяльності об'єкта інвестування. Якщо ним є прибуток, то балансова вартість фінансових інвестицій збільшується на суму чистого прибутку за звітний період, яка належить інвесторові. Останній приєднує прибуток до суми доходу від участі в капіталі. Одночасно балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

Якщо ж фінансовим результатом діяльності асоційованого, дочірнього підприємства є збиток, то балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму частки інвестора у збитку. Сума збитку включається до складу втрат від участі в капіталі.

Періодична переоцінка вартості інвестицій за методом участі в капіталі необхідна для того, щоб фінансова звітність інвестора була «прозорішою» для користувачів і давала об'єктивну оцінку його фінансового стану і результатів діяльності. Значну увагу привертає той факт, що коли інвестор застосовує метод участі в капіталі, то у його фінансовій звітності якоюсь мірою можна визначити і стан справ об'єкта його інвестування. Наприклад, у балансі інвестора відбиваються зміни величини власного капіталу такого об'єкта. Проте за методом участі в капіталі необхідно переоцінювати далеко не всі фінансові інвестиції, що

числяться на балансі інвестора. Та і не всім інвесторам слід проводити таку переоцінку. Зміни власного капіталу об'єкта інвестування не завжди можуть бути причиною переоцінки інвестицій.

У сучасних дослідженнях [1-5] висвітлюються загальні підходи до процесу інвестування, управління інвестиціями, обліку інвестицій, визнання витрат і доходів від інвестування тощо. Проте у вищезазначених дослідженнях не здійснено докладного аналізу особливостей обліку і розгляду доцільності фінансових вкладень.

В умовах сучасної економічної кризи конкурентоспроможність вітчизняних підприємств значною мірою обумовлена прибутковістю інвестиційної діяльності, зокрема від здійснення фінансових інвестицій.

Належна організація обліку фінансових інвестицій дозволяє керувати інвестиційним процесом відповідно до сучасних вимог економічного розвитку. Одним із елементів організації обліку згідно із системним підходом є його нормативно-правове забезпечення. У західній практиці метод участі в капіталі називають по-різному: метод обліку власного капіталу, пайовий метод, метод пайової участі. Так, зокрема, відповідно до МСБО 28 «Облік інвестицій в асоційовані компанії» та МСБО 31 «Фінансова звітність про частку в спільних підприємствах» участь у капіталі визначається як метод обліку, у якому фінансова інвестиція першочергово визнається за собівартістю, а потім її величина коректується відповідно до зміни частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування. За таких обставин Звіт про прибутки і збитки має відображати частку інвестора в результатах діяльності об'єкта інвестування.

Трактування методу участі в капіталі наводиться також у національних стандартах (положеннях) бухгалтерського обліку. Відповідно до П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» це метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Необхідно зазначити, що головною перевагою обліку інвестицій за методом участі в капіталі є те, що на основі його використання уможливується порівняння між даними неконсолідованого звіту материнського підприємства і звіту, якби він був консолідований з дочірнім, асоційованим підприємством. В основу вищезазначеного методу обліку інвестицій покладено

припущення, що результати діяльності дочірнього (асоційованого) підприємства здійснюють безпосередній вплив на стан справ інвестора. Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі дає можливість відобразити в обліку і звітності інвестора зміну величини здійснених ним фінансових інвестицій за результатами діяльності асоційованого підприємства, навіть якщо в звітному періоді не було розподілу прибутку та не нараховувалися дивіденди. Вищезазначене обумовлює більш дієву реакцію інвестора відносно діяльності дочірнього (асоційованого) підприємства порівняно з тією, якби в його фінансову звітність не включалися результати роботи дочірньої компанії.

Оцінка та порядок відображення в обліку інвестицій за методом участі в капіталі відповідно до вимог П(С)БО базується на відповідних міжнародних стандартах бухгалтерського обліку. Водночас виникли окремі відмінності відносно визначення суб'єктів господарювання, які зобов'язані відображати в обліку інвестиції щодо цього методу.

Головною відмінністю, зокрема, є використання у вітчизняній і зарубіжній практиці дещо іншого підходу до взаємопов'язаних підприємств, які повинні здійснювати облік інвестицій за методом участі в капіталі. Якщо відповідно до вимог МСБО такими суб'єктами виступають інвестори, які здійснюють істотний вплив на об'єкт інвестування (МСБО 28) або контролюють його діяльність (МСБО 27, 31), то у тексті вітчизняних П(С)БО прямо визначені види підприємств, вкладення в які повинні враховуватися за цим методом (асоційовані, дочірні і спільні зі створенням юридичної особи). Отже підхід міжнародних стандартів обліку до фінансових інвестицій за методом участі в капіталі є більш уніфікованим.

Під час проведеного дослідження було виявлено, що в окремих випадках можуть виникати обставини, за яких використання методу участі в капіталі на практиці є недоцільним. Зазначене обумовлено тим, що на сучасному етапі розвитку національної економіки більшість підприємств, які потребують інвестицій, є збитковими. За таких обставин невпевненість інвесторів, що інвестування тимчасово збиткових об'єктів призведе до зниження прибутковості, зменшення власного капіталу інвестора, може негативно вплинути на всю систему фінансового інвестування із створенням асоційованих, дочірніх, спільних підприємств. Отже, використання у практичній діяльності цього методу може негативно позначитися на відсутності надійних джерел інформації про зміни (причини змін) в капіталі об'єкта інвестування.

За таких обставин суттєвим недоліком у практиці вітчизняного інвестування є відсутність альтернативного підходу, метою якого є уможливлення взаємопов'язаним особам самостійно обирати той чи інший спосіб відображення в обліку фінансових інвестицій. Наприклад, альтернативним методом участі в капіталі може бути метод оцінки здійснених фінансових інвестицій за їх собівартістю, застосування якого відповідає міжнародним правилам оцінки й обліку фінансових інвестицій. На основі цього методу проводилася оцінка фінансових інвестицій до переходу на національні стандарти.

Слід зазначити, що в більшості західних країн разом з методом участі в капіталі застосовуються й інші альтернативні методи: наприклад, метод ринкової вартості тощо. Так, зокрема, у Німеччині, Франції, Нідерландах метод участі в капіталі є обов'язковим

лише для асоційованих підприємств. У Португалії цей метод не застосовується взагалі. У Швеції лише з 1986 р. було законодавчо дозволено асоційованим компаніям застосовувати метод участі в капіталі за умови, що частка участі в капіталі дочірнього підприємства повинна здійснюватися лише в консолідованому звіті материнської компанії, облік капіталів підприємств і надалі має здійснюватися окремо.

В умовах економічної та фінансової кризи необхідне вдосконалення механізму організації та обліку фінансових інвестицій підприємств з метою збереження їх економічної діяльності та подальшого розвитку. Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі відповідно до П(С)БО 12 зводиться до того, що на дату балансу фінансові вкладення інвестора відображаються за вартістю, яка визначається з урахуванням зміни величини власного капіталу згаданих об'єктів інвестування, окрім тих, які є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування. Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на суму, яка є часткою інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (витрат) від участі в капіталі. У той же час балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму отриманих (нарахованих) дивідендів від об'єкта інвестування.

Балансова вартість фінансових інвестицій, облік яких здійснюється за методом участі в капіталі, може також збільшуватися (зменшуватися) на частку інвестора в сумі інших змін у власному капіталі вказаних об'єктів інвестування із внесенням їх до відповідної статті власного капіталу інвестора. Можливі зміни величини іншого додаткового капіталу відповідно до МСБО 28 під час переоцінки інвестицій, у разі зміни валютних курсів, коректування різниці, яка виникає при об'єднанні підприємств тощо. Ця методика відображення фінансових інвестицій дозволить контролювати частку участі інвестора в капіталі асоційованого підприємства.

Суттєвим недоліком у практиці вітчизняного інвестування є відсутність альтернативного підходу, метою якого є уможливлення взаємопов'язаним особам самостійно обирати той чи інший спосіб відображення в обліку фінансових інвестицій, у разі коли облік інвестицій за методом участі в капіталі є недоречним. Альтернативним методом участі в капіталі є метод оцінки здійснених фінансових інвестицій за собівартістю. Застосування цього методу відповідає міжнародним правилам оцінки й обліку фінансових інвестицій.

Список літератури

1. Бланк И. А. Управление инвестициями предприятия / И. А. Бланк. - К.: Ника-Центр, 2003. - 480 с.
2. Войнаренко М. П. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту: навч. посібник / М. П. Войнаренко, Н. А. Пономарьова, О. В. Замазій. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 488 с.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія / С. Ф. Голов. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 522 с.
4. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підручник / Т. В. Майорова. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.
5. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність: навч. посібник / П. П. Микитюк, Б. Г. Сенів. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 392 с.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затверджене наказом МФУ від 26.04.2000р. № 91.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»,

-
- затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 "Оренда" затверджено Наказом МФУ від 28 липня 2000 р. N 181.
 9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції" затверджено наказом Міністерства фінансів України від 26 квітня 2000 р. N 91.
 10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 "Консолідована фінансова звітність" затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30 липня 1999 р. N 176.
 11. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник / Н. М. Ткаченко. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К.: Вид-во "Алеута", 2008. – 957 с.

РЕЗЮМЕ

Гордополова Наталия

**Организационно-методические аспекты учета
финансовых инвестиций за методом участия в
капитале**

В статье раскрыты особенности учета финансовых инвестиций за методом участия в капитале. Определены отличия учета финансовых инвестиций за методом участия в капитале в соответствии с П(С)БУ и МСБУ.

RESUME

Hordopolova Natalia

**Organizational-methodical aspects of accounting of
financial investments according to the method of
participating in capital**

In the article the author exposes the features of financial investments accounting according to the method of participating in capital. The differences of financial investments accounting, using the method of participating in capital, in accordance with The National Accounting Standards and International Accounting Standards are defined.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2011 р.